

87. KEVYT ILMATORJUNTAJAOS

Jaoksen perustaminen ja toiminnan käynnistäminen

87. Kevyit ilmatorjuntajaos perustettiin kenttäarmeijan 17.6.1941 alkaneen liikemallin yhteydessä. Jaos kuului alueellisiin ilmatorjuntayksiköihin, jotka käsittivät järeitä ja raskaita pattereita, kevyitä jaoksia ja konekiväärijoukkueita. Kalustona näillä joukoilla oli 76, 75 ja 40 millimetrin kanuunoita ja 7,62 millimetrin konekivääreitä.

Reservin vänrikki Jouhki ilmoittautui 20.6.1941 aamulla Varkauden Suojeluskuntatalolla, jossa hänet määrättiin 87. Kevyen Ilmatorjuntajaoksen johtajaksi. Ilmoittautumisen jälkeen Jouhki siirtyi seurakuntatalolle, jonne jaoksen paikkakunnalle saapunut henkilöstö oli majoitettu. Tuolloin koossa oli hänen lisäseen neljä aliupseeria ja 11 miehistöön kuulunutta reserviläistä. A Ahlström Oy:n tykkivajasta käytiin hakemassa kaksi 40 mm ilmatorjuntakanuunaa (Bofors, 40 ITK 38) sekä 875 pitkää ja 375 lyhyttä patruunaa. Tykit ajettiin viipymättä aseisiin ja linnoitustyöt aloitettiin. Aamupäivällä jaos oli jo saatu torjuntavalmiiksi ja jaoksen johtaja ilmoitti valmiudesta VII Armeijakunnan ilmatorjuntakomentajalle. Jaos asetettiin Varkauden ilmasuojelukeskuksen johtoon.

Henkilöstö täydentyi seuraavina päivinä niin, että kesäkuun 22. päivänä saavutettiin 30 sotilaan vahvuus. Tykkiasemat oli saatu valmiiksi ja niille tiedusteltiin vaihtoasemat. Viestiyhteytenä ilmaoivontakeskukseen saatiin toimiva kirjaskjohtolinja.

Valmistautuminen sodan ajan tehtäviin ja jaoksen koulutus järjestettiin seuraavina päivinä kauniin sään vallitessa. Aamuyöllä kesäkuun 30. päivänä jaos vaihtoi asemiaan tykki kerrallaan. Heinäkuun 4. päivänä 87. Kevyt Ilmatorjuntajaos alistettiin Karjalan Armeijalle, joka aloitti heinäkuun 10. päivänä sota-toimet Laatokan pohjoispuolelle suuntautuneella hyökkäyksellä.

Jaoksen entisiin aseisiin ryhmittyi 103. Raskas Ilmatorjuntapatteri, jonka päällikkö luutnantti Tuppurainen otti väliaikaisesti johtoonsa paikkakunnan ilmatorjunnan torjunta-asiat. Patteri kuului Päämajan ilmatorjuntareserviin ja se oli perustettu Turussa. Patteri saapui Varkauteen heinäkuun 3. päivänä ja siirrettiin Tohmajärvelle jo 13. päivänä heinäkuuta aamuyön - aamun aikana. Patterin aseistukseen kuului neljä 76 millimetrin ilmatorjuntakanuunaa ja yksi ilmatorjuntakonekivääri.

SA-kuva. 87. Kevyen Ilmatorjuntajaoksen kanuuna 40 ITK 38 (Bofors) asemissa sääsuojassa Varkaudessa. 10.10.1944.

Boforsin 40 millimetrin ilmatorjuntakanuuna oli ruotsalaisen Bofors-tehtaan kehittämä ilmahyökkäysten torjuntaan suunniteltu sarjatuliase, jonka suunnittelu aloitettiin vuonna 1928. Tykin tekniset ominaisuudet:

<ul style="list-style-type: none"> - kaliiperi: 40 mm (putkessa 16 kierrettä) - ammuksen lähtönopeus: 800 m/s - tehokas ampumaetäisyys: <ul style="list-style-type: none"> - ilmamaaliin (vuonna 1939): 2,5 km - pintaan: 2,0 km - ominaistulinopeus: 2 laukausta/sekunti - jatkuvasyöttöinen 	<ul style="list-style-type: none"> - rekyylitoiminen - tulikorkeus: 115 cm - korotuskulma: -5 – +90 astetta - hidastin: nestetoiminen - palautin: jousitoiminen - paino: noin 2100 kg (kuljetuskunnossa) ja noin 2000 kg ampumakunnossa
---	---

SA-kuva. 103. Raskas Ilmatorjuntapatteri, jonka yksi tykki oli siirretty panssaritorjuntaan Syvärin voimalaitoksen maastoon. 28.6.1942.

Sotatoimet alkavat

Aamupäivällä kesäkuun 25. päivänä kello 11.14 aikaan jaos sai ensimmäisen torjuntahälytyksen. Ensimmäinen lensi viisi omaa hävittäjää kaakon suunnassa. Sitten hieman ennen puolta päivää havaittiin 18 neuvostoliittolaista konetta lentävän Joroisten suuntaan noin 10 kilometrin etäisyydellä. Koneet palasivat viiden minuutin kuluttua takaisin tulosuuntaan. Koneiden kanssa käytiin Kangaslammin suunnassa ilmataistelu, jonka aikana tehtiin havainto muodostelman hajomisesta ja kolmen koneen putoamisesta. Alkuiltapäivällä kuultiin etelästä ilmapommituksen ääniä ja viiden neuvostoliittolaisen koneen lentävän luoteeseen kaukana ilmatorjunta-aseista. Ilmahälytys päättyi klo 12.52. Koneita ei tullut ampumaetäisyydelle.

Varkauden ilmasuojelukeskukseen sotapäiväkirja kertoo myös kesäkuun 25. päivän tapahtumista. Kello 11.15 havaittiin ilmassa viisi Joroisten kentältä lähentyttä omaa konetta. Kello 11.45 havaittiin 18 lentokoneen lentävän itä - länsi suunnassa. Kello 12.00 saatiin ilmoitus Kangaslammin suunnalla pudotetusta koneesta ja tulipalon syttymisestä. Vähän myöhemmin havaittiin kahden koneen putoaminen. Kello 12.36 saapui Harjurannasta tieto, että siellä oli nähty neljän - viiden miehen hyppäävän laskuvarjolla palavasta koneesta. Havainnon johdosta lähetettiin 12 miestä ottamaan asiasta selvää. Vähän myöhemmin Kangaslammin ilmasuojelupäällikkö pyysi apua, koska Härmäniemeen oli pudonnut kone ja sieltä kuultiin kiivasta ampumista. Apuun lähetettiin autolla kaksi ryhmää. "Ammunnan" todettiin olevan peräisin palavassa koneessa räjähtelevistä ammuksista. Harjurantaan lähetetyt ilmasuojelumiehet olivat kulkeneet ketjussa metsän läpi melkein Härmäniemeen saakka mutta eivät olleet havainneet mitään tavanomaisesta poikkeavaa. Paikkakuntalaisetkaan eivät olleet nähneet auenneita laskuvarjoja vaan ainoastaan koneesta pudonneita paketteja. Epäiltiin, että kysymyksessä oli koneen osia ja "suutarina" alas tullut lentäjä.

Illalla kesäkuun 26. päivänä Tasavallan Presidentti Risto Ryti piti radiopuheen, jossa hän totesi " rauhaa rakastavan kansamme joutuneen jälleen ikaikaisen vihollisen raajan hyökkäyksen kohteeksi". Hän totesi samalla Suomen olevan jälleen sodassa.

Könönpellon pommitus

Heinäkuun 13. päivänä 1941 vihollisen koneet pommittivat Könönpeltoa. Jaos sai torjuntahälytyksen klo 8.56. Asemien itäpuolella kaukana havaittiin yksi lentokone. Hälytys päätettiin kello 9.18. Päivän aikana tuli useita hälytyksiä mutta koneet eivät lentäneet ampumaetäisyydelle.

Varkauden ilmasuojelukeskukseen raportin mukaan ilmahälytys oli tullut kello 8.57. Vihollisen kaksi pommikonetta oli päässyt korkealla lentäen pommittamaan Könönpellon asemaa ja sen ohi juuri ajanutta tavarajunaa. Keskuksen tähystäjät ilmoittivat, että Könönpellosta näkyi savua. Paikalle lähetettiin autolla ryhmän verran palokuntalaisia. Aseman seudulla ei ollut kuitenkaan tulipaloa. Savupilvi oli lähtöisin pommin räjähdyksestä. Paikalle lähetettiin pommituksen jälkiä selvittämään vielä yksi ryhmä.

Yksi pommi oli pudonnut aivan radan viereen noin 900 metriä aseman itäpuolelle ja kaksi pommia oli pudonnut kahden asuinrakennuksen lähelle rikkoen ikkunoita. Toinen näistä pommeista rikkoi myös Varkaudesta Kuronlahteen ja Kangaslammille menevän sähkölinjan. Loput pommeista putosivat metsään noin 500 metriä rautatieltä aiheuttamatta mitään vahinkoa. Pommeja oli pudotettu yhteensä 14. Pommit olivat pääasiassa 50 kilon painoisia. Arvioitiin myös, että joukossa oli 100 kilon pommi ja palopommi. Räjähämättä oli jäänyt kaksi 50 kilon pommia, jotka tehtiin vaarattomiksi. Yksi pommeista oli räjähtänyt vain noin 10 metrin päässä ruutikellarista, jossa oli muun muassa 600 kiloa dynamiittia ja 300 kantopommia. Junaa oli ammuttu konekiväärillä mutta tuloksetta. Koneet olivat poistuneet heti pommituksen jälkeen kello 9.15.

Torjuntatehtävät

Ilmatorjunnan yleinen tehtävä on kohteiden suojaaminen vihollisen ilmahyökkäyksiltä estämällä tai häiritsemällä vihollisten ilma-alusten toimintaa. Suojattavia kohteita oli Varkaudessa Panssarikeskuskorjaamo, myöhemmin Panssarikeskus, maantie- ja rautatieyhteydet vesistökaapeikossa sekä tehdasalue. Tarkkaa 87. Kevyen Ilmatorjuntajaokselle käskettyä tehtävää ei ole tiedossa.

87. Kevyt Ilmatorjuntajaos sai sotapäiväkirjaan tallennettujen tietojen mukaan torjuntahälytyksiä verrattain vähän. Toimeliain ajanjakso oli 23.11. - 9.12.1942, jolloin torjuntahälytyksiä oli lähes päivittäin ja esimerkiksi joulukuun 5. päivänä hälytyksiä oli kolme. Varsinkin syksyt olivat sotavuosina hiljaisia. Sotapäiväkirjassa saattoi tällöin olla parin - kolmenkin kuukauden jaksoja, jolloin torjuntahälytyksistä ei ole mainintoja. Ilmatoiminnasta saatiin lähes pelkästään kuulohavaintoja. Vihollisen koneita nähtiin ilmassa todella harvoin.

Marraskuun 6. päivänä 1942 saatiin voimakas äänihavainto luoteen suunnalta, jolloin jaos saatettiin torjuntavalmiuteen. Kauppalassa annettiin ilmahälytys kello 12.55 ja se peruttiin tunnin kuluttua kello 13.55. Myös helmikuun 19. päivänä 1943 kello 20.05 - 20.15 kauppalassa annettiin ilmahälytys.

Jaoksen sotapäiväkirjaan on tallennettu ainoastaan yksi kuvaus tulitoiminnasta. Joulukuun 6. päivänä 1942 kello 21.48 annettiin jaokselle torjuntahälytys.

Pohjoisen suunnasta saatiin äänihavainto, jonka perusteella tuli avattiin. Etäisyyttä koneeseen arvioitiin olevan 4000 metriä ja korkeutta 2000 metriä. Jaos ampui yhden tuli-iskun käyttäen seitsemän pitkää kranaattia. Tulen vaikutusta ei pystytty toteamaan, mutta moottorin äänet loittonivat itään. Kun maali-tietoja verrataan käytössä olleen ilmatorjuntakanuunan suorituskykyyn voidaan todeta, että tulituksella päästiin korkeintaan häirintään. Ammunta lienee toiminut enemmänkin koulutustapahtumana.

Puna-armeijan suurhyökkäyskään kesällä 1944 ei Varkaudessa näkynyt juuri muuten kuin omista lentokoneista tehtyjen havaintojen lisääntymisenä. Viimeisen torjuntahälytyksen jaos sai syyskuun 16. päivänä 1944.

Jälkikäteen voidaan vain ihmetellä kuinka rauhassa Varkaus sai olla vihollisen ilmatoiminnalta. Maalejahan Varkaudessa olisi riittänyt, oli liikenneyhteyksiä, teollisuuslaitoksia sekä Panssarikeskus, jossa koulutettiin vuodesta 1942 lähtien panssaridivisioonan vaunumiehistö ja sen keskuskorjaamolla tehtiin noin 70 % Suomen panssarikaluston korjaustöistä. Panssarikeskus levittäytyi romu- ja vaunuvarastoiheen rautatien varsille, josta niiden yläilmoista havaitseminen ei olisi ollut vaikeaa. Tosin tiedustelulentojakaan ei havaittu.

Henkilöstö

Sodan alusta lähtien jaosta johtanut vänrikki Jouhki siirrettiin syyskuun 1. päivänä 1941 toiseen joukko-osastoon. Vänrikki Ylönen otti tällöin tehtävät vastaan. Ylönen toimi jaoksen johtajana 10.11.1942 saakka, jolloin hänen tilalleen siirrettiin luutnantti Nyman. Hän toimi tässä tehtävässä aina sodan loppuun saakka. Kersantti Helanto toimi jaoksen vääpelinä.

Ylemmissä esikunnissa ei varmaankaan ollut jäänyt huomaamatta vihollisen vähäinen tai oikeastaan kokonaan puuttumaan jäänyt toiminta Varkauden seudulla. Sen johdosta annettiin syyskuun 29. päivänä 1943 jaokselle käsky siirtää 16 reserviläistä muihin yksiköihin. Siirrot tapahtuivat 9., 75., ja 99. Keveyeen Ilmatorjuntajaokseen. Poistuma korvattiin suojeluskuntalaisilla, sotilaspojilla ja tehdasalueen ilmasuojelumiehillä. Järjestelyyn varauduttiin ennakkoivasti niin, että torjuntahälytyksen tullessa korvausmiehistön piti olla valmiina miehittämään jaoksen tuliasemat jo syyskuun 20. päivästä kello 00.00 alkaen. Sotapäiväkirjan merkintöjen mukaan syksy oli tapansa mukaan hyvin hiljainen.

Henkilöstörakenteen muutos näyttää edenneen sodan loppua kohti edellä kuvatu-
vatun mukaisena. Jaokseen ei todennäköisesti enää sijoitettu sieltä poistuneiden tilalle reserviläisiä vaan heidät korvattiin sotilaspojilla. Lokakuun 1. päivä-

nä 1944 jaoksen vahvuudeksi on nimittäin kirjattu yksi upseeri, neljä aliupseeria, viisi miehistöön kuulunutta reserviläistä ja 27 sotilaspoikaa.

Tammikuun 1. päivänä 1944 on sotapäiväkirjan pitäjä luutnantti Nyman kirjannut, että miehistön terveydentila ja mielitila olivat hyvät. Jaoksen tuliasemat olivat säilyneet ennallaan. Jaoksen johtaja joutui silloin tällöin tarttumaan kurinpidollisiin toimiin. Tyypilliset rikkomukset olivat juopumus, jopa palvelujuopumuskin sekä sotilaan sopimaton käyttäytyminen. Kauppalan läheisyys lienee ollut altistavana tekijänä. Osasy syy lienee ollut myös yksitoikkoisessa palveluksessa.

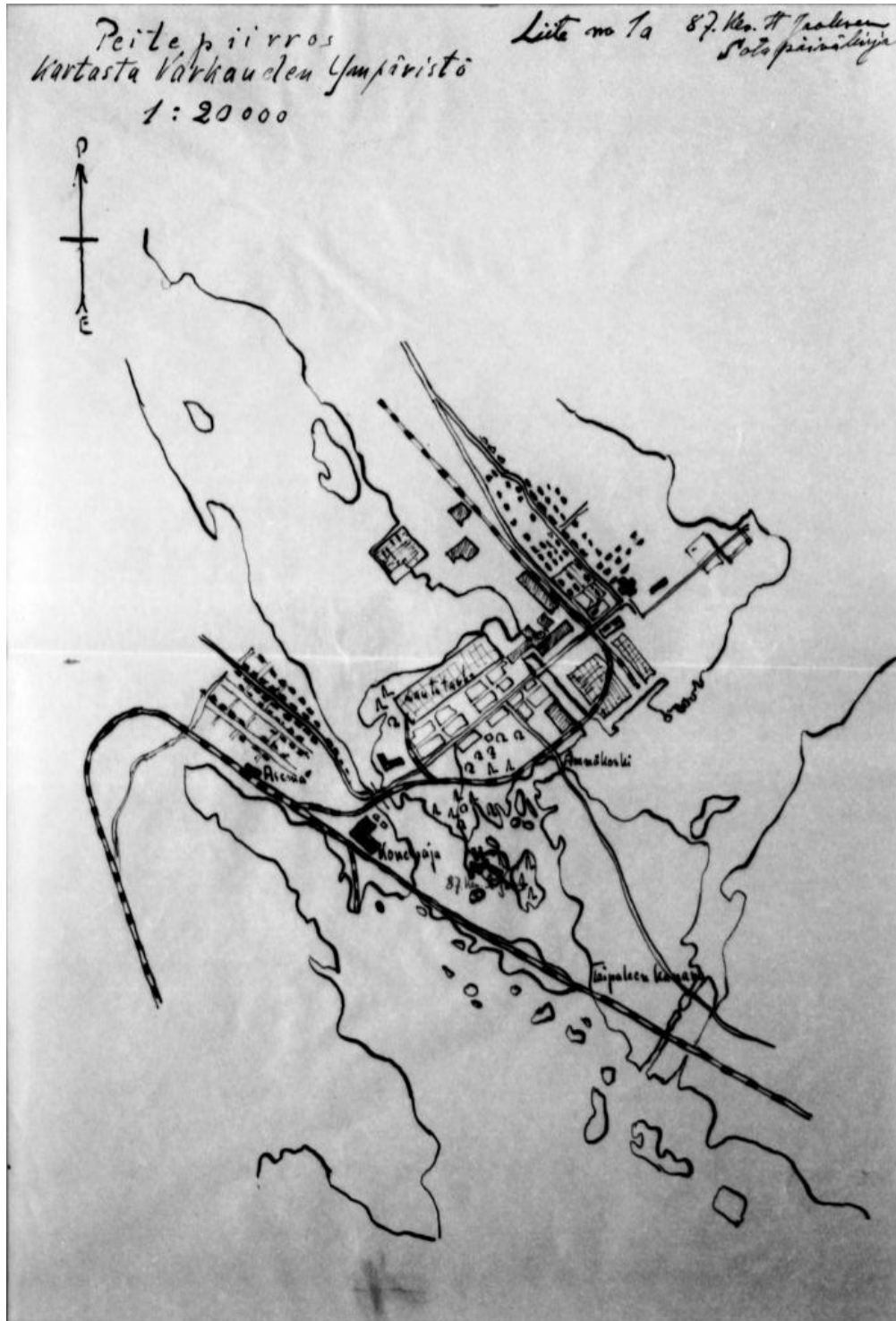
Ylemmät esikunnat suorittivat ajoittain jaoksessa tarkastuksia, jotka koskivat materiaalin kuntoa, koulutusta, hallintoa ja majoitusoloja. Muun muassa 4. Erillisen Ilmatorjuntapatteriston komentaja kapteeni Kyösti Pulliainen tarkasti jaoksen heinäkuun 8. päivänä 1944.

Palvelusolosuhteet

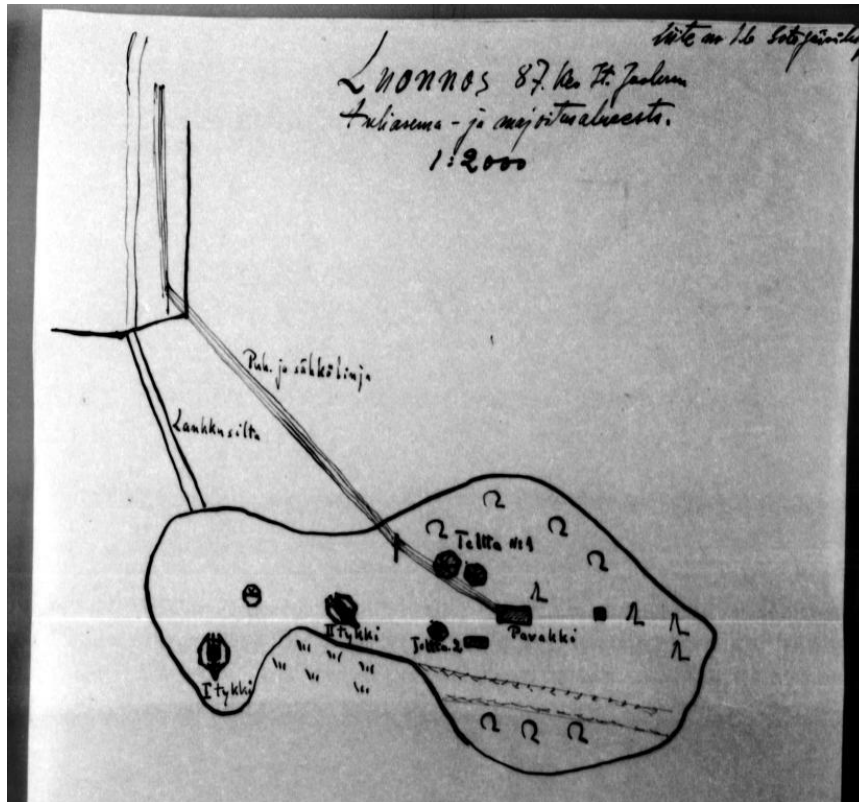
Jaos oli majoitettu teltoihin sulan maan aikana sodan alkuvaiheessa. Varkauden seudulla oli vuonna 1941 tullut ensilumi maahan lokakuun 12. päivänä. Koska rakennuksiakin oli majoitusta varten tarjolla, jaos muutti sisämajoitukseen ensin vanhan keskushotellin tiloihin lokakuun puolivälissä ja saman kauden lopulla edelleen seurantalolle. Tammikuun 30. päivänä 1942 jaos muutti majoituksensa kalastusmajalle. Telttamajoitukseen miehistö siirrettiin kesäkuun 25. päivänä 1942. Majoituksessa noudatettiin koko sodan ajan vuosittain samaa rytmiä, lokakuussa sisämajoitukseen ja kesäkuussa telttamajoitukseen.

Maaliskuun 29. päivänä 1943 myrkytettiin miehistön majoitustilat syöpäläisten hävittämiseksi. Majoitus järjestettiin muutaman päivän ajaksi toisaalle. Syöpäläistilanne lienee pysynyt hyvin kurissa, koska esimerkiksi 11. päivänä marraskuuta 1943 pidetyssä tarkastuksessa ei miehistöstä löydetty täitä lainkaan.

Varkauden seutu kesällä 1941. Lähde: 87. Kevyen Ilmatorjuntajaoksen sotapäiväkirjan liite n:o 1a. Jaoksen ryhmitysalue on merkitty kartalle Päiviön-
saaren ja rautatien väliselle saarelle konepajan itäpuolelle.

Jaoksen ryhmitys Päiviönsaaren eteläpuolella. Lähde: 87. Kevyen Ilmatorjuntajaoksen sotapäiväkirjan liite n:o 1b.

Heinäkuun 13. päivänä 1943 huomattiin veden pinnan nousseen noin 15 senttimetriä ja vieneen jaokseen johtaneen lankkusillan mennessään. Korjaustoi-
miin ryhdyttiin pikaisesti. Kyseisenä päivänä tuuli kävi etelästä, mikä lienee ol-
lut syynä vedenpinnan nousuun.

Koulutus

Kevään 1942 aikana aloitettiin sotilaspoikien koulutus jaoksessa. Toukokuun 13. päivänä 1942 jaokseen komennettiin kolme sotilaspoikaa: Höök, Jussila ja Suomalainen. Toukokuun puolivälin jälkeen saapui lisää kaksi poikaa: Mikkola ja Kyylänen ja saman kuukauden lopulla vielä kolme: Heino, Janhunen ja Kirkinen. Heinäkuun 27. päivänä jaokseen komennettiin seitsemän sotilaspoikaa: Björkqvist, Grönqvist, Jussila, Kihlberg, Ryyänen, Paunola ja Virtanen. Heinäkuun 17. päivänä 1943 jaokseen komennettiin kuusi sotilaspoikaa: Haikonen, Jumpanen, Koikkalainen, Kukkonen, Liukkonen ja Miettinen.

Elokuussa 1942 jaos osallistui 5. Ilmatorjuntapiirin urheilupäiville. Jaoksen johtaja luutnantti Ylönen menestyi rintauinnissa ja 100 metrin juoksussa. Jaoksesta kilpailuihin osallistuivat myös sotilaspojat Höök ja Jussila.

Syyskuun lopulla 1943 jaoksen korvausmiehistölle järjestettiin ainakin tehtäväkohtaista koulutusta. Koulutusta jatkettiin myös talvella 1944, jolloin tammikuun 12. päivänä pidettiin oppitunti tykkikalustosta, tammikuun 16. päivänä tykkien käsittelyharjoitus ja tammikuun 27. päivänä oppitunti lentokoneiden tunnistamisesta. Sotapäiväkirjan merkintöjen perusteella koulutusta voidaan pitää melko vähäisenä.

Sotilaspoikien koulutus järjestettiin kesäaikana, jolloin osaston majoittuminen teltoihin oli tarkoituksenmukaista. Sotilaspoikien koulutus esimerkiksi vuonna 1942 päättyi lokakuun alussa, jolloin jaoksen miehistö muutti ahtaampaan sisämajoitukseen kalastusmajalle.

Huolto

Perustamisvaiheessa jaokselle kuuluneet 30 miehen varusteet oli varastoitu seurakuntatalolla lukittuun tilaan. Avainten haltijana toimi neiti Ström. Sotapäiväkirjan mukaan varusteita oli jaettavana riittävästi ja ne olivat vähintään tyydyttävässä kunnossa.

Myöhemmässä vaiheessa jaos tukeutui varuste- ja ylläpitävässä huollossa Varkauden Suojeluskuntaan. Heinäkuun 25. päivänä 1943 jaos siirrettiin hallintoasioiden osalta Panssarikeskuksen alaisuuteen.

Kesällä 1943 heinä - elokuussa suoritettiin tykkien huolto ilmatorjuntavarikolla ase kerrallaan. Kyseisen ajan jaoksen toiminta oli yhden tykin varassa.

Sodan päättyminen

Sodan päättymisestä saapui tieto jaokseen syyskuun 4. päivänä 1944 kello 9.00 patteriston puhelinsanomalla, jonka mukaan Ylipäällikkö oli käskennyt lopettaa vihollisuudet 4.9.1944 kello 17.00. Yksiköiden tuli säilyttää taisteluvalmiutensa ja tulenavauskäsky mahdollisesti esiintyviin viholliskoneisiin oli edelleen voimassa. Jaos jäi paikoilleen odottamaan tilanteen selkiytymistä ja edessä odottavaa kotiuttamista. Vielä hieman vajaa pari viikkoa myöhemmin jaos käskettiin viimeisen kerran torjuntavalmiuteen.

Joukon toimintakuntoa pidettiin yllä muun muassa liikuntakoulutuksella. Sotilaspojille pidettiin syyskuun 19. päivänä suunnistusharjoitus. Jaoksen johtajan

henkilöstölleen pitämässä puhuttelussa korostettiin sotilaallisen kurin ja käyttäytymisen merkitystä.

Syyskuun 24. päivänä jaos alistettiin Pieksämäelle sijoitetulle 1. Erilliselle Ilmatorjuntapatteristolle. Lokakuun lopulla siirrettiin tykin ammuksia Pieksämäelle ilmatorjuntapatteristoon. Jaoksen alustus Erilliseen Ilmatorjuntapatteristoon päättyi marraskuun 11. päivänä, josta lähtien lähin esimies oli 5. Erillisen Ilmatorjuntapatteriston komentaja kapteeni Paavo Viiri. Marraskuun 13. päivänä tykit vedettiin pois asemista ja 16. päivänä ne siirrettiin A Ahlström Oy:n autovajaan ja jäljellä olleet ampumatarvikkeet toimitettiin Ämmänkosken räjähdysainevarastoon.

Marraskuun 17. päivänä 1944 kello 13.00 mennessä oli jaoksen varusteet ja huoltokalustot luovutettu sotilaspiirille ja miehet olivat saaneet heille jääneet varusteet. Jaoksen koko henkilöstö oli kotiutettu samana päivänä kello 17.00.

Lähteet:

87. Kevyt ilmatorjuntajaos 1941-1943, (Sotapäiväkirja 16240, 20.6.1941 - 18.7.1943)

87. Kevyt ilmatorjuntajaos 1943-1944, (Sotapäiväkirja 16241, 19.7.1943 - 4.2.1944)

87. Kevyt ilmatorjuntajaos 1944-1944, (Sotapäiväkirja 16242, 1.1.1944 - 17.11.1944)

103. Raskas ilmatorjuntapatteri 1941-1942, (Sotapäiväkirja 22037, 17.6.1941 - 23.6.1942)

Varkauden ilmasuojelukeskus 1941-1941, (Sotapäiväkirja 24602)

SA-Kuva-arkisto

Wikipedia

Kirjoittaja Ossi Pirhonen, Varkauden Reserviupseerikerho Ry